

*Népmesék és könyvmesék történeti szövegfolklorisztikai vizsgálata
a magyar nyelvű nyomtatott írásbeliségben
(A Grimm testvérek és Arany László meséinek 19. századi populáris recepciója)*

Az alapvetően nem szerzőhöz kötött textusokkal és instabil szövegfogalommal (variánsokkal) dolgozó folklorisztikai filológia számára a mesék írásbeli hagyományozódásának vizsgálata új perspektívákat nyithat. A korábbinál stabilabb folklorisztikai szövegfogalom alkalmazása a mesegyűjtemények kiadástörténetének, az egyes meseszövegek folklorizációjának, ezáltal pedig a meseterjedés írott történetének kutatását teszi lehetővé. A népmeséknek a nyomtatott írásbeliség közegében történő hagyományozódása a magyar történeti mesekutatás számára olyan, eddig nem kellőképpen kiaknázott szempont, melynek érvényesítésével a magyar nyelvű szóbeli mesekincs eredetéről, a meseszövegek hagyományozódásáról és a korabeli szövegalkotási eljárásokról nyerhetünk az eddigieknél pontosabb képet. Ezen folyamat meghatározása érdekében a kutatás két ismert, szövegtörténetében (kiadás-, és fogadtatástörténetében) azonban szinte teljesen reflektálatlan korpuszt helyezett középpontba. A kutatás előfeltevése szerint a kiadott meseszöveg-gyűjtemények hatással voltak a magyar meseismeret történeti alakulására, az alapkérdés annak vizsgálatára irányult, hogy végső soron a nyomtatott írásbeliség hogyan (mely olvasmánytípusok révén, mikortól és milyen mélységben) befolyásolta a 19. századból ismert magyar nyelvű népmesekincset. E folyamatot két meghatározott szövegtörzset, a Grimm testvérek és Arany László meséinek hazai populáris recepciója alapján mutattam be. E két szöveg-együttes vitathatatlanul nagy hatást gyakorolt a szövegfolklorra, az előbbi világméretűben is, az utóbbi a magyar népköltészetet tekintve. Azonban ennek a hatásnak a keretei, az a folyamat, ahogyan e mesék „kanonikussá”, a magyar népmesekincs részévé, illetve a klasszikus népmesei stílus mintáivá váltak, teljesen feltáratlan. A kutatás e folyamatról, a mesék 19. századi írott, a szóbeliségnél ellenőrizhetőbb vándorlástörténetéről nyújtott áttekintést. A hároméves kutatás alatt a korban magyar nyelven megjelent Grimm-mesék és Arany László népmeséinek regisztrálása során számos, a folklorisztika számára ismeretlen-kiaknázatlan nyomtatott forrás feltárására nyílt alkalom. E szövegek bemutatása, filológiai elemzésük és az eredmények összegző értékelése összesen 20 közleményben (köztük egy genetikai-kritikai szövegkiadásban, egy forrásközlésben, számos tanulmányban illetve néhány ismeretterjesztő beszámolóban) valósult meg. (Tételes felsorolásuk a közlemények-rovatban illetve a szöveges záróbeszámolóba illetve is olvasható).

Az adatolhatóan egymásból fejlődő és az írásbeli forrásokban is megjelenő meseszövegek módszeres, mikrofilológiai vizsgálata során lehetőség nyílt konkrét meseszövegek közvetlen, írott forrásainak illetve az azokból származó változatok meghatározására. E genetikai kapcsolatokat felmutatása hozzájárult a 19. századi magyar meseszövegek vándorlástörténetének, az oralitás mellett élő másfajta, az írásbeliség révén történő szöveghagyományozódás működési mechanizmusának megértéséhez. Összességében a népmesék kiadástörténeti aspektusú vizsgálata a népmesére és különösen annak terjedésére vonatkozó ismereteinket új, a dominánsnak tekinthető, ellenőrizhetetlen szóshagyomány-centrikus nézőpontnál megalapozottabb megvilágításba képes helyezni. A kutatás e nézőpontnak és módszernek a hazai történeti szövegfolklorisztikában való érvényre jutását is ösztönözni kívánja.

ARANY LÁSZLÓ MESÉI

A kutatás célkitűzése értelmében a mesék 19. századi írásbeli vándorlástörténetét a korszakban rögzített (nyomatott) meseszöveg-közlések feltárásával kellett kezdeni. Első lépésként három olyan, eddig szövegfolklorisztikai módszerekkel kevésbé kutatott forráscsoportot azonosítottam, melyekben Arany László és/vagy a Grimm testvérek meséi megtalálhatók. E három, különböző karakterű kiadványtípus a következő: korabeli, gyermekeknek szóló *mesekönyvek* (beleértve az ifjúsági kiadványokat), iskolai használatra készült *magyar olvasókönyvek* valamint a kulturális termékekkel kevésbé ellátott rétegek számára is hozzáférhető *ponyvanyomatványok*. E források a folklorisztika számára szinte teljesen feltáratlanok, emiatt a szövegfolklorisztikai vizsgálatot e szövegegyüttesek pontos könyvészeti adatolása előzte meg. Az Arany László neve alatt megjelent népmesék (*Eredeti népmesék* 1862, *Elegyes gyűjtések* 1872) a magyar nemzeti művelődés kitüntetett folklórszövegei, Benedek Elek meséi mellett talán a legnagyobb hatást gyakorolták a nemzeti prózafolklórszövegismeretünkre az elmúlt másfél évszázadban.¹ Az Arany László-mesék hasonlóan a Grimm-mesékhez nemcsak bizonyos mesei szüzsék popularizálódását tették lehetővé, hanem elbeszélő módjuk a klasszikus mesemondó stílusként rögzült a köztudatban. A források könyvészeti feltárását négy budapesti gyűjteményben folytattam: az Országos Széchényi Könyvtárban, az Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeumban, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban és (bezárásáig) a Néprajzi Múzeum Könyvtárában. A forrásfeltárás eredményeként kiderült, hogy az említett kiadványtípusok közül leginkább az olvasókönyvek hasznosították a 19. században az Arany László neve alatt megjelent népmeséket. A populáris olvasmányok egyik jellemző típusának, a sajátos szöveganyaggal rendelkező tankönyvcsoportnak, a korabeli magyar olvasókönyveknek az olvasmányanyagát abból a szempontból vizsgáltam, hogy annak milyen szerepe lehetett az Arany család népmeséi írásbeli hagyományozódásában, folklorizációjában, változatképződésében. Az Arany-mesék 19. századi olvasókönyvbeli recepciójának megfelelő értékeléséhez át kellett tekinteni a pedagógiatörténeti szakirodalom és a korabeli nevelélmélet azon eredményeit is, melyekből kirajzolódott a népmesékre reflektáló gondolkodás fejlődéstörténetének egy igen izgalmas szakasza. Közoktatási törvény-javaslatok, azok végrehajtási utasításai, tantervek, tankönyvbírálatok, ajánló könyvjegyzékek, nevelélméleti programcikk mentén felvázolhatóvá vált az a művelődéstörténeti folyamat, amelyben a népmesék bekerültek a magyar nyelvű, nemzeti, kifejezetten gyermekeknek szóló irodalomba. A 19. században (1862 után) megjelent magyar olvasókönyvek (az OPKM-ben elérhető legteljesebb korpusza) áttekintésével megállapítást nyert, hogy a 19. század második felében a magyar nyelvű olvasókönyvek olvasmányanyaga radikálisan megújult, és néhány évtized alatt a népmese az olvasókönyvek kötelező, a népiskolai és alsóbb fokú tanterveknek alapvetően központi, a gimnáziumi oktatásnak pedig meghatározó elemévé vált. Ezek közül körülbelül negyven kiadványban azonosíthatóak (közvetlenül, vagy más olvasókönyvekből átvéve közvetve) olyan meseszövegek, amelyek Arany László mesegyűjteményéből származnak. Az adatfeltárásnak köszönhetően meghatározhatóvá vált, hogy konkrétan mely népmeseszövegek, milyen iskolatípusnak és korosztálynak szánt kiadványokban jelentek meg. Nem mellékes körülmény, hogy e nemzeti jellegű népköltési szövegrepertoárból szívesen válogató tankönyv-

¹ Az Arany család fennmaradt kéziratos meseszöveg-lejegyzései és az azok felhasználásával megformált kiadott Arany László-mesék párhuzamos szövegközlését 2018-ban jelentettük meg Gulyás Judittal közösen: *Az Arany család mesegyűjteménye. Az Arany család kéziratos mese- és találósgyűjteményének, valamint Arany László Eredeti népmesék című művének szinoptikus kritikai kiadása*. MTA-BTK, MTA KIK, Universitas, Budapest, 2018.

szerkesztők elméleti síkon hogyan viszonyult a népmesékhez. A kutatás során ezekre az elméleti alapvetésekre (Kármán Mór, Radó Vilmos) is figyelmet fordítottam.²

Az olvasókönyveken kívül számos korabeli mese- és ifjúsági kiadványban is adathatóak Arany-mesék.³ Egy önálló dolgozatban hat, a 19. század utolsó harmadából (1863-1893) származó, gyermekeknek szóló, ez idáig ismeretlen vagy tévesen más szerző nevéhez kapcsolt kiadvány bemutatására kerül sor, amelyekben Arany László népmeséi is helyet kaptak, népszerűségük okán pedig a 20. századi recepciót megelőzően már hatékonyan hozzájárulhattak e mesék klasszikussá válásának folyamatához.⁴

Az Arany család mesegyűjteményének kritikai kiadása lehetőség biztosított arra, hogy megvizsgáljam azt a folyamatot, hogyan formálta meg a jobbra édesanyja és nővére kézírásában fennmaradt meseszövegeket Arany László, mire azok a nemzeti olvasóközönség elé kerültek és a pozitív, nagy arányú recepciójuk révén a magyar népmesekincsre, különösen annak narrációs módjára nagy hatást gyakorolhattak.⁵ A jogász végzettségű Arany László népköltészet felfogásához is fontos tanulságokkal szolgált szerzői jogi gondolkodásának feltérképezése. Arany Lászlónak nagy szerepe volt ugyanis az első magyar szerzői jogi törvény létrejöttében. Az általa fogalmazott szerzői jogi törvényjavaslat szövegéből kiviláglik, hogy ő maga a publikált népmesék stílusát irodalmi (szerzői) tevékenységnek fogta fel, mely elképzelése szerint jogi oltalomban is részesítendő.⁶ A harmadik, fent említett forráscsoport, a 19. századi magyar nyelvű ponyvamesék az Arany-mesék vonatkozásában nem hozott eredményt, ugyanakkor a kutatás másik fókuszpontjához, a Grimm-mesék korabeli recepciótörténetéhez számos adalékkal járult hozzá.⁷

A GRIMM-MESÉK

A 19. században Európa-szerte a mesegyűjtés és -kiadás mintájává vált a Grimm-mesegyűjtemény, mely az egyes nemzetek folklórgyűjtéseire ösztönzőleg hatott. A magyar folklórkutatás története ugyancsak elválaszthatatlanul összeforrt a Grimm testvérek nevével. A Grimm-gyűjtemény azonban nem csupán a mesék módszeres tanulmányozására volt hatással, de magát az élő és szüntelenül formálódó, szóbeli és írásbeli forrásokból egyaránt táplálkozó meseismeretet is számottevően befolyásolta, gazdagította és bizonyos szempontból egységesítette – már a szaktudományos folklorisztika kialakulását megelőzően is. A kutatás második szakaszában a hangsúlyt a Jacob és Wilhelm Grimm nevével fémjelzett *Kinder- und*

² Domokos Mariann: Arany László népmeséi a 19. századi magyar olvasókönyvekben. *Ethnographia* 2018, 129. 4. 639–653.

³ Domokos Mariann: Arany László nevével megjelent népmesék. Időrendi bibliográfia. (1901–2016) In *Az Arany család mesegyűjteménye*. 2018, 691–694.

⁴ Domokos Mariann: Arany László népmeséi a 19. századi magyar gyermek- és ifjúsági irodalomban, *Ethno-Lore* XXXV. 457–513, 2018. Előadásként elhangzott: MTA BTK Néprajztudományi Intézet. Értelmezés, hatás, utóélet. Arany János és a nép költészete. az MTA BTK Néprajztudományi Intézet Folklor Osztályának konferenciája, 2018.

⁵ Domokos Mariann: *Arany László meseszöveg-alkításának elmélete és gyakorlata*. (Kézirat, megjelenés alatt, 140306n). Előadásként elhangzott az ELTE 18-19. Századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszéken, az Arany László születésének 175. évfordulója alkalmából megrendezett konferencián 2019. december 9-én.

⁶ Arany László szerzői jogi törvényjavaslatának elemzése Szilágyi Márton felkérésére készült, jelenleg sajtó alatt van: Domokos Mariann: *Arany László és az első magyar szerzői jogi törvény* (Kézirat, 2020, 64506n).

⁷ Az Arany László-mesékről több tudományos-ismeretterjesztő előadást tartottam az elmúlt években: a Topolyai Városi Múzeum meghívására Szerbiában (2019), a Székesfehérvári Gárdonyi Géza Művelődési Ház népmese pontjában (2019) és a Magyar Olvasástársaság szervezésében Budapesten, a Magyar Népmese napja alkalmából (2018). Továbbá elkészítettem a témához kapcsolódóan a *Magyar Népköltészeti Lexikon* számára is több szócikket (pl. *Arany család mesegyűjteménye, szerzőség* stb.) és részt vettem a Kossuth Rádió Irodalmi Újság c. műsorában az Arany László meséiről szóló beszélgetésben (2019 szeptember).

Hausmärchen című meseszöveg-korpusz magyar fogadtatás-történetének feldolgozására fektettem. Ennek érdekében a korabeli magyar nyelvű Grimm-fordítások könyvészeti feltárását kellett elvégezni. Az első magyar Grimm-fordításként Nagy István *Gyermek s házi regék* címen megjelent (1861) gyűjteménye rögzült a köztudatban, azonban ennél már jóval korábban is jelentek meg magyarul Grimm-mesék. A kutatás eddig ismeretlen vagy kevésbé reflektált korai (köztük több 1861 előtt kiadott) Grimm-fordítás feltárása alapján megállapította, hogy a magyar nyelvű 19. századi Grimm-mesepublikációk volumene az eddig ismertnél jóval nagyobb arányú volt.⁸ Egyetlen példát kiragadva: előkerült egy olyan Grimm-meséket tartalmazó kiadvány, amely az eddig legelsőként számontartott magyar Grimm gyűjteménynél közel másfél évtizeddel korábban jelent meg (Karády Ignác: *Regék. Nagyobb gyermekek számára*, 1847, Heckenast), ezen túlmenően is számos, a folklorisztika számára eddig figyelmen kívül hagyott korai (1860-as és 1870-es évekből származó) kiadványban dokumentáltam Grimm-meseszöveget, melyekről készülöben van egy önálló, annotált bibliográfia.⁹ A mesekönyvek, iskolai olvasókönyvek és a ponyvanyomtatványok a Grimm-mesék magyar nyelvű nyomtatott írásbeliségben való elterjedésének és népszerűvé válásának fontos útvonalaikat jelentették, ezeken keresztül pedig egyre szélesebb rétegekhez jutottak el magyarul is a Grimm-mesék, melyek a 20. század legelejére már kimutatható hatást gyakoroltak a szóbeli meseismeretre. Az OSZK Plakát- és Kisnyomtatványtárában cca. két tucat olyan ponyvakiadást azonosítottam, amelyek a Grimm testvérek mesegyűjteményének közvetlen származékai, fordításai vagy átdolgozásai. A Grimm-mesékre vonatkozó eredményeket több önálló dolgozatban foglaltam össze, ezen kívül elkészült a Grimm-mesék 19. századi magyar nyelvű ponyvafeldolgozásait bemutató szöveggyűjtemény kéziratos munkaváltozata.¹⁰ A Grimm-meseszövegek feltárása és azok magyar szóbeliségből származó adatokkal való összevetése révén sikerült árnyalni azt a képet, ami szerint a Grimm testvérek gyűjteményéből származó meseszövegek az európai mesekincs hagyományos rétegét képviselik. A kutatás egyik kiinduló állítása az volt, hogy a magyar népmeséknek is van egy olyan meghatározható halmaza, amely a Jacob és Wilhelm Grimm nevével fémjelzett *Kinder- und Hausmärchen* (a továbbiakban: KHM) című gyűjtemény szövegeire vezethető vissza. A magyar népmesék Grimm-szöveghagyományáról szóló tézis látenszen ugyan régóta benne van a hazai folklorisztikai köztudatban, mégsem eredményezett konkrét, adatokkal alátámasztott kutatásokat. A szájhagyományból rögzített szövegeken kimutatható Grimm-olvasmányhatást vizsgálva megállapítható, hogy a Grimm-mesék egy jelentős része a 20. század első felére bizonyíthatóan magyar népmesévé vált. Az 1904 és 1950 közötti közel fél évszázadban legkevesebb három tucat Grimm-meséről tudjuk, hogy bekerültek a magyar szájhagyományozó műveltségbe. A 20. század második felének népmese-gyűjtéseiben fellelhető variánsokban a korábbiaknál pedig még egyértelműbben mutatható ki a Grimm-olvasmányok közvetlen és egységesítő hatása.¹¹ E folyamatban központi szerepet játszottak a kulturális termékekkel kevésbé ellátott rétegek számára is elérhető ponyvakiadványok. A ponyvamesék folklorizációjának csupán egyetlen érdekes, korai

⁸ Összefoglalóan erről a kérdésről: Domokos Mariann: *Vachott Sándorné és a 19. századi gyermekirodalom. Magyar nyelvű Grimm- és Andersen-mesefordítások az 1860-as években*. (Kézirat, sajtó alatt, 2020, 100793n)

⁹ Ez utóbbi azért nem készülhetett el eddig, mert a kutatás utolsó szakaszában a kiadványokat őrző gyűjtőhelyek közegészségügyi okokból hónapokig hozzáférhetetlenek voltak.

¹⁰ *Grimm-mesék magyar ponyvák (1860–1900). Forráskiadás* (Kézirat, 2020, 276403n). A szöveggyűjteményről szóló beszámoló sajtó alatt van, az *Ethno-Lore* következő évkönyvében jelenik majd meg. Domokos Mariann: *Grimm-mesék 19. századi magyar ponyvák. Ismertetés egy készülő forráskiadványról*. (Kézirat, 2020, 61071n).

¹¹ Domokos Mariann: A magyar Grimm-mesehagyomány. A Grimm-mesék megjelenése a magyar irodalomban és folklórban. In Keszeg Vilmos-Szakál Anna (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 27*. 2019, 195–224; Domokos Mariann: A Grimm-mesék magyar fogadtatása, Tóth Gábor (szerk.) *Népmesék szóban, írásban, képen*. Magyar Versmondók Egyesülete, Budapest, 2020, 27–35. Előadásként elhangzott Kolozsváron a Kriza János Néprajzi Társaság tudománytörténeti konferenciáján (2019).

esetpéldája egy 1877-ben, Budapesten kiadott Bucsánszky-nyomatvány, mely néhány év leforgása alatt háromszéki népmeseként jelent meg Szabó Sámuel egy diákgyűjtőjének iskolai füzetében az 1880-as években.¹² A Grimm-mesék magyar nyelvű ponyvaváltozatai egy hosszú, írásbeli szövegvariánsok sorozatából álló alakulástörténet eredményeként jelentek meg. A többnyire ismeretlen ponyvaszerzők gyakran már kiadott Grimm-fordításokat/átdolgozásokat vettek alapul. Egy tanulmányban a magyar anyanyelvi gyerekirodalom kibontakozásának kontextusában vizsgáltam az Engel és Mandello, pesti nyomdászoknál az 1860-as években megindított könyvsorozat fennmaradt darabjait. Az *Ifjusági könyvtár* elnevezésű sorozat egyik legnagyobb hatásúnak bizonyult kiadványa a Grimm testvérek mesegyűjteménye után közölt *Gyermek s házi regék* című gyűjtemény volt, amelyet az említett Nagy István ültetett át magyarra. A fordító a magyar olvasóközönség (6-10 éves korosztály és szülei) elvárását figyelembe véve adaptálta a szövegeket, melynek során törekedett arra, hogy magyaros és népies jellegű szövegeket hozzon létre. Szövegformálásának a folklorisztika számára figyelemre méltó gesztusa, hogy a magyar folklór számos jellegzetességét illesztette be a Grimm testvérek meséibe. Szövegfilológiai vizsgálatok során világossá vált, hogy az itt közölt szövegek egy része közvetlen forrásul szolgált több, Bucsánszky Alajos által kiadott ponyvafeldolgozás számára, melyek az 1870-es évektől kezdve jelentek meg és a század végéig számos újrakiadásban népszerűsítették a Grimm-meséket. A Bucsánszky ponyvakiadványban közölt Grimm-meséket a ponyvaszöveg szerzője a Nagy István által már eleve a magyar néphagyományhoz igazított, átalakított Grimm-meseszövegeket költötte át sorról sorra.¹³ Ezek a ponyvai adaptációk, nem csak az eredeti Grimm-meséket, de azok fordításait is „közprédának” tekintették és még a szerző(k)höz kötött alkotásokat is szabadon formálták. A Grimm-mesék közköltészeti jellegű használata további vizsgálatokat igényelne, az azonban az eddigi ismereteink alapján is feltételezhető, hogy a meséknek ilyen jellegű használati módja a 19. század második felében általános lehetett. Ugyancsak a meseszövegek „közköltészeti” jellegű kezelési módját példázza az, ahogyan a Hófehérke története először felbukkant a magyar művelődésben. A Hófehérke-szüzsével legkorábban ugyanis Majláth János, a magyar népi prózaepikát reprezentálni kívánó mese- és mondagyűjteményében találkozunk, aki a *Die Brüder* című, több népmeséből szerkesztett elbeszélés önálló betétszövegeként közölte a Grimm-mesét először németül (1825), ami később Kazinczy Ferenc fordításában *A Hóleány története* címen magyarul is megjelent 1854, 1863).¹⁴ Az olyan mesék, mint a Hófehérke (KHM 53) vagy A bátyjait kereső lány-mesetípus (KHM 9, KHM 12) magyar fogadtatástörténete azt mutatja meg, hogy a nyugati eredetű könyvmesék különböző csatornákon keresztül hogyan honosodtak meg és váltak általánosan ismertté hazánkban. Másrészt azt is megmutatják, hogy az irodalmi mese és népmese merev szétválasztása a korszak meseanyagánál egyáltalán nem működő vizsgálati koncepció.¹⁵

A Grimm-mesék a magyar művelődésre gyakorolt hatásukat tekintve legalább három szempontból is kiemelt jelentőséggel bírnak: egyrészt a *Kinder- und Hausmärchen* kiadásai Európa-szerte ösztönözték a *nemzeti népmesegyűjtés és -kiadás* megindulását, a gyűjtemény fontos referenciapontként, elméleti és gyakorlati iránymutatással szolgált a korai magyar

¹² Domokos Mariann: *Kormoska, a csodaszép királyleány. Szabó Sámuel egy meséjének ponyvaforrása.* (Kézirat, 2020, megjelenés alatt, 45079n)

¹³ Domokos Mariann: *Nagy István Grimm-meséi és az Ifjusági könyvtár elnevezésű kiadványsorozat* (Kézirat, sajtó alatt, 2020, 61397n).

¹⁴ Domokos Mariann: A Hóleány története. Egy Grimm-mese megjelenése a magyar nyelvű nyomtatott írásbeliségben és a folklórban, *Doromb 7. Közköltészeti tanulmányok.* Szerk. Csörsz Rumen István. Reciti, Budapest, 2019, 241–274.

¹⁵ Domokos Mariann: A bátyjait kereső lány-típus (ATU 451) a 19. századi populáris olvasmányokban és a szóbeliségben, *Ethno-Lore XXXVI.* 2019, 303–333.

mesekutatásnak is. Másrészt a 19. században az *anyanyelvi gyermekirodalom* megteremtéséhez is hozzájárultak a külföldi mesegyűjtemények fordításai, a Grimm-mesék adaptálása és publikálása hatékonyan segítette az ifjaknak szánt eredeti, magyar irodalom megalapozását. Végül a magyar meseismeret alakulását tekintve lényeges, hogy a KHM-ből átvett egyes meseszövegek a 19. század derekától kezdve különböző csatornákon keresztül a társadalom széles rétegeihez eljutottak, elterjedtségük és változatképződésük pedig bizonyítja, hogy a legnépszerűbb meseszövegek bele is olvadtak a magyar mesekincsbe.¹⁶

FŐBB EREDMÉNYEK – A SZÁMOK TÜKRÉBEN

- 1 kritikai kiadás (Arany család meséi, Gulyás Judittal közösen)
- 1 forráskiadás (Grimm-mesék 19. századi magyar ponyvák, kézirat)
- 12 tanulmány (könyvfejezetek és folyóiratcikkek, 6 megjelent, 6 sajtó alatt van)
- 2 bibliográfia (1 megjelent: Arany-mesék újrakiadásai, 1 kéziratban: Grimm-mesék 19. századi kiadványokban)
- 5 hazai és 1 nemzetközi konferencia-előadás
- 3 hazai és 1 nemzetközi ismeretterjesztő, tudomány-népszerűsítő előadás
- 2 konferencia-absztrakt
- 3 ismeretterjesztő cikk
- 3 rádiós-interjú
- 10 lexikon szócikk (a kutatáshoz kapcsolódó témában)

¹⁶ A Grimm-kutatások eredményeit a következő ismeretterjesztő-népszerűsítő fórumokon foglalmaztam meg: a Hagyományok Háza felkérésére 2020 februárjában, a Székesfehérvári Rotary Club meghívására 2019 őszén előadást tartottam a magyar Grimm-hagyományról, a BTK-honlapjának évfordulós rovatába elkészítettem egy nagyközönségnek szóló összefoglaló írást (*Mikor és hogyan váltak a Grimm-mesék magyar népmesékké?* <https://btk.mta.hu/ismerettar/evfordulok>). A Katolikus Rádió Nyelvdesanyánk c. műsorában és a Karc FM Spájz c. magazinjában ugyancsak a Grimm-mesék magyar rétegéről beszélhettem (2020). Ezen kívül elkészítettem a *Magyar Népköltészeti Lexikon* számára számos olyan mesetípus-szócikket, amelyekben e kutatás eredményeit is hasznosítottam (pl. *Terülj, terülj, asztalkám*, *Hófehérke*, *Kalapvári kisasszony*, *A hét holló*, *Jancsi és Juliska*, *Hamupipőke*, *Hüvelyk Matyi*, *Tánc a tüskebokorban* stb.)